

İNGİLİS ATALAR SÖZLƏRİNİN TƏDRİSDƏ İSTİFADƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Sahilə Mustafayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: sahilamustafa@yahoo.com

Xülasə. Məqalədə tədris prosesində atalar sözlərindən istifadənin əhəmiyyəti tədqiq olunur. Müəllimlər bilik vermək, məsləhət vermək, əxlaqı öyrətmək və ya möhkəmləndirmək, mübahisə etmək, şəxsiyyətlərarası gərginliyi aradan qaldırmaq, başqalarına təsəlli vermək və təşviq etmək üçün atalar sözlərindən istifadə edə bilirlər.

Açar sözlər: Atalar sözləri, dərs, müəllim, tələbə, tərcümə, mənə, ekvivalent.

THE IMPORTANCE OF USING ENGLISH PROVERBS IN TEACHING

Sahila Mustafayeva

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article deals with the importance of using proverbs in the teaching process. The article states that teachers can use proverbs to impart knowledge, advise, teach or reinforce morals, argue, relieve interpersonal tension, comfort others or encourage others.

Keywords: Proverbs, lesson, teacher, student, translation, meaning, equivalent.

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АНГЛИЙСКИХ ПОСЛОВИЦ В ОБУЧЕНИИ

Сахила Мустафаева

Азербайджанский Университет Языков, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье рассматривается вопрос о важности использования пословиц в учебном процессе. Отмечается, что, учителя могут использовать пословицы для передачи знаний, советов, обучения или укрепления морали, спора, снятия межличностного напряжения, утешения или воодушевления других.

Ключевые слова: Пословицы, урок, учитель, ученик, перевод, смысл, эквивалент.

---

1. Giriş

Atalar sözlərində yarandığı mədəniyyət, xalq, təbiət və ya məkanla bağlı konkret lüğət var. Atalar sözlərinin bu üstünlüyü tələbələr (şagirdlər) mədəni şüuruna girişi və hərtərəfli bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi şansını təmin edə bilər. Atalar sözlərindən bilik vermək, məsləhət vermək, əxlaqı öyrətmək və ya möhkəmləndirmək, mübahisə etmək, şəxsiyyətlərarası gərginliyi aradan qaldırmaq, anlamaqda kömək etmək və ya başqalarına təsəlli vermək və ya ruhlandırmaq üçün istifadə etmək olar.

Müasir dövrdə ingilis dilinə artan tələbat yeni dil tədris materiallarına, effektiv metod və üsullara böyük tələbat yaratmışdır. Hazırda ingilis dilini tədris edən istənilən müəllimin tədrisində xüsusi məqsəd olur. Bu məqsəd - öyrənmənin dil bacarıqlarının həyata keçirilməsidir, başqa sözlə, tələbələrə uğurlu ünsiyyət yollarını öyrətmək və hədəf dildə kommunikativ səriştəni inkişaf etdirməkdir [2, s.46].

İngilis dilinin kontekstdə tədrisi müasir ingilis dili tədrisi metodologiyasının əsas məsələlərindən biridir.

Müasir ingilis dilinin tədrisi standartları müəllimlərdən tələbələrin ehtiyacları barədə diqqətli olmağı tələb edir. Müasir dil öyrənənlər real ünsiyyət qurmağı hədəfləyirlər. Tələbələrini həqiqi ünsiyyətə hazırlamağın ən yaxşı yollarından biri dilin tədrisində orijinal materiallardan uğurla istifadə edən hədəf dilin resurslarıdır. Kontekstdə tədris kommunikativ dilin tədrisində mühüm məsələ kimi qəbul edildiyi üçün atalar sözləri və məsəllər heç bir dəyişiklik olmadan istifadə oluna bilən hazır kontekstlər və çoxfokuslu təlimdə müxtəlif tapşırıqların zəngin mənbəyi kimi qəbul edilir [3, s.19]. Atalar sözləri və məsəllər nəinki orijinal materiallar üçün yaxşı mənbədir, həm də tələbələr üçün ingilis dili dərslərində istifadə oluna bilər.

Atalar sözlərini öyrənmək dil öyrənənlərə bizim mədəniyyətimizlə müqayisədə digər mədəniyyətlərin oxşar və fərqli cəhətlərini anlamağa kömək edə bilər. Bəzi fərqli mədəniyyətlərin atalar sözləri mədəniyyətlər arasındakı fərqləri göstərmək üçün istifadə olunur [5, s.130].

İngilis atalar sözləri və məsəllər ingilis dilinin böyük xəzinəsi və dil müəllimləri üçün dəyərli mənbədir. Müasir ingilis dili müəllimləri onlardan lazımı şəkildə istifadə edə bilsələr, nəinki tələbələrin maraqlarını oyatmaq həmçinin, inkişaf etdirmək üçün də böyük fayda əldə edə bilərlər [6, s.180].

Atalar sözlərinin öyrədilməsi dillə bağlı nailiyyətləri, eyni zamanda onları mədəniyyətdən, həyat fəlsəfəsindən xəbərdar olmağa, biliklərini və dünyagörüşünü genişləndirməyə təşviq edir.

Eləcə də hər bir təcrübəli dil müəllimi dilin bu leksik zənginliyini kommunikativ dərslərdə tətbiq etməyin nə qədər faydalı ola biləcəyini təsəvvür edə bilər, çünki onlar lüğət və qrammatik strukturların yaxşı mənbələridir və istənilən təcrübədə istifadə edilə bilərlər.

2. Mövzu ilə bağlı müzakirələr

Məşhur ingilis alimi və metodisti C.C. Riçardsın “Bu gün kommunikativ dilin tədrisi” kitabında qeyd etdiyi kimi, müasir kommunikativ dilin tədrisi müəllimlərdən şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarını nəzərə alaraq hədəf dil bacarıqlarını inkişaf etdirməyi tələb edir [6, s.90].

Ünsiyyət dili aşağıdakılarla xarakterizə olunur:

- İnsanlar bir dili onunla ünsiyyət quraraq öyrənirlər;
- İnsanlar dili ən yaxşı şəkildə dilin necə işlədiyini öyrənmək və qaydalara əməl etmək yolu ilə deyil, bir işi görmək üçün istifadə etdikdə öyrənirlər;
- Sınıf fəaliyyəti mənalı olmalı və real ünsiyyəti əhatə etməlidir;
- Həm dəqiqlik, həm də səlislik hədəflənir;
- Dil təcrid olunmuş cümlələrlə deyil, kontekstdə öyrədilməlidir;
- Qrammatika açıq şəkildə deyil, dolayısı ilə öyrədilməlidir [7, s.304].

Kommunikativ atalar sözlərinin yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, mini kontekstli hazır qrammatik strukturlar kimi qəbul oluna və kommunikativ dərslər üçün faydalı material kimi işlədilə bilər.

Bundan əlavə, atalar sözləri dil strukturlarına nisbətən məna üstünlüyə malikdir və müxtəlif mənalı tapşırıqlar, kommunikativ fəaliyyətlər, ünsiyyət üçün əsl səbəb və dərslərin istənilən mərhələsi üçün maraqlı və uyğunlaşa bilən isinmə hərəkətləri və ya hazırlıqdan əvvəl və sonrakı mərhələlər üçün imkan yaradır.

E. Areva və A. Dundesin də yazdıqları kimi, atalar sözləri “ənənəvi terminlərlə həqiqəti söyləyən mədəni keçmişdən” gəlir və buna görə də onlar şəxsi ünsiyyət üçün effektiv vasitə kimi xidmət edə bilər [1, s.70]. Bu fikri belə izah edə bilərik, məsələn, valideynlər uşağın hər hansı bir davranışını düzəltmək üçün atalar sözü işlədirilər və bu zaman onlar ifadə etdikləri fikrin onlara aid olmadığını və məsuliyyətin keçmişdən gələn güclü anonim qüvvəyə aid olduğunu iddia edərək, doğru addım atdıqlarına əminlik bildirirlər. Həqiqətən də atalar sözlərinin ritorik gücünün bir hissəsi, əks etdikləri biliklərin müdrikliyi kimi özünəməxsus nüfuzundan irəli gəlir.

Aydın məsələdir ki, atalar sözlərində yarandığı mədəniyyət, xalq, təbiət və ya məkanla bağlı konkret lüğət var. Atalar sözlərinin bu üstünlüyü tələbələrin mədəni şüuruna giriş və hərtərəfli bacarıqların təkmilləşdirilməsi şansını təmin edə bilər. Atalar sözlərini tədris materialı kimi istifadə edilsə, çoxlu tapşırıqları yerinə yetirə və nəinki orijinal və kommunikativ mühit yarada, həm də auditoriyada mədəniyyət və dili uğurla əlaqələndirə bilmək olar.

Məsələn:

An Englishman's house is his castle (Bir ingilisin evi onun qalasıdır).

If you want to please an Englishman, be polite about his garden (Bir ingilisi sevindirmək istəyirsinizsə, onun bağına qarşı nəzakətli olun).

When in Rome do as Romans do (Romadasansa, romalılar kimi davranmalısən).

All roads lead to Rome (Bütün yollar Romaya aparır) [9, s.104].

Müxtəlif dillərdə atalar sözləri fərqli quruluşa malik olur. Məsələn, ingilis dilində aşağıdakı strukturları tapa bilərik:

Əmr cümləsi, mənfi məna:

Don't beat a dead horse (Ölü atı döyməyin).

Don't judge a book by its cover (Kitabı cildinə görə mühakimə etməyin).

Don't cry over spilt milk (Tökülən süd üçün ağlamağın mənası yoxdur).

Əmr cümləsi, müsbət məna:

Look before you leap (Hoppanmamışdan əvvəl hop demə).

Do as I say, not as I do (Mənim dediyim kimi et, mənim etdiyim kimi deyil).

Love me love my dog (Məni sevən itimi də sevər).

Paralel ifadələr:

Garbage in, garbage out (İçi də birdi, çözü də bir).

There is no pain without gain (Nə əkərsən onu da biçərsən).

Ritorik suallar:

Is the Pope Catholic? (Papa katolikdir?)

Nida cümlələri:

Birds of a feather flock together (Taylı tayını tapar).

Practice makes perfect (Təcrübə mükəmməl edir).

Şərt budaq cümlələri:

If you want to be a friend, never borrow, never lend (Kiminləsə dost qalmaq istəyirsənsə, heç vaxt ondan borc alma və borc da vermə).

If you can't beat them, join them (Əgər onları məğlub edə bilmirsinizsə, onlara qoşulun).

Relative clauses (Təyin budaq cümlələri):

He laughs the best who laughs the last (Son gülən yaxşı gülər).

You are what you eat (Sağlamlığın yediyin şeylərdən asılıdır).

Everything that glitters is not gold (Hər pırıldayan qızıl deyil).

A friend who shares is a friend who cares (Paylaşan dost, maraqlanan dostdur) [9, s.100].

Subordinate clauses (budaq cümlələr):

Mice will play when the cat is away (At ölüb itlərin bayramıdır).

Make hay while the sun is shining (Dəmiri isti isti döyərlər).

Don't count your chickens before they are hatched (Çayı keçməmiş sevinmə).

Don't judge a man until you have walked in his boots (Başına gülən başmaqçı olar).

Comparative and superlative adjectives (Müqayisə və üstünlük dərəcələrində olan sifətlər):

Better late than never (Heç vaxt olmamaqdansa, gec olması yaxşıdır).

An open enemy is better than a false friend (Mərd düşmən namərd dostdan yaxşıdır).

He laughs the best who laughs the last (Son gülən yaxşı gülər),

The best things in life are free (Həyatda ən yaxşı şeylər pulsuzdur).

Don't bite off more than you can chew (Ata bilmədiyini daşı götürmə).

3. Tədrisdə atalar sözlərindən istifadənin əhəmiyyəti

Atalar sözləri, məsəllər və digər növ frazeoloji vahidlər əsasında xarici dil öyrədilməsinə yönəlmiş ünsiyyət, müqayisə, tərcümə əsaslı fəaliyyətlər hazırlayarkən və istifadə edərkən müşahidə etdik ki, şifahi təfsirdə, əsasən, üç mühüm yol var və dərs prosesində onların mənalarını izah etmək olar:

1) Sözbəsöz tərcümə. Bu variantda işlədilən çox az atalar sözləri, məsəllər və digər frazeoloji birləşmələr var, lakin bəzi nümunələrə rast gəlmək olar [6, s.89]. Məsələn:

İngilis dilində:

Better late than never.

An open enemy is better than a false friend.

Never put off till tomorrow what you can do today.

A friend in need is a friend indeed.

2) İngilis atalar sözünü hədəf dildəki ekvivalent versiya ilə uyğunlaşdırmaq.

Bu tip atalar sözləri müxtəlif sözlərdən ibarət olsa da kontekstində oxşar məna daşıyır [2, s.22]. Misal üçün:

İngilis dilində:

East or West home is best.

Home sweet home.

Englishman's house is his castle.

There is no place like home.

Live and learn.

Bu nümunələr dünyanın hər hansı digər ölkəsində deyil, öz vətəninizdə olmağın üstünlüyünü vurğulayır.

Think before you leap.

An early bird catches the worm.

Clothes make the man.

3) Kontekst vasitəsilə izah edilə bilən atalar sözləri. Bu tip atalar sözləri nə sözbəsöz tərcümə oluna, nə də hədəf dildəki qarşılığı ilə uyğunlaşdırıla bilməz. Onları öyrətməyin və şərh etməyin yeganə yolu kontekstdən keçir.

Atalar sözlərinin müxtəlif (ədəbi-bədii, ictimai-siyasi, publisistik) janrlarda yazılmış mətnlərdə işlədilməsi də maraq doğurur. Belə əsərlərin bir yaradıcılıq aktı kimi bütövlüyü – kompozisiya intensiyasının, ayrı-ayrı hissələrin bir-birinə birləşdiyi və təşkil olunduğu üslubi priyom və sxemlərin tətbiqinin nəticəsidir. İnteqrasiya prosesi özü məzmunu tamamlamaq üçün ən nəzərəçarpan mətn parçalarının seçilməsini nəzərdə tutur. Atalar sözləri bu prosesdə mühüm rol oynayır. Ancaq bu kəlamlardan mətn quruculuğunda düzgün istifadə edilməsi də bir şərtidir.

Atalar sözündən daha çox bədii mətndə istifadə olunur. E. Areva və A. Dundes yazırlar ki, “bədii mətnin dili onun mövzusu, problemi və ideyası ilə bağlıdır. Məsələn, mövzu seçimi əsərin dil həcmi və ideyanın dil realizasiyasını müəyyənləşdirir. Əgər əsərdə söhbət müasir müharibədə döyüşdən gedirsə, bu *top, təyyarə, tank, atəş açmaq, hücum keçmək* və s. qəbilindən sözlərin və/və ya onların sinonimlərinin işlədilməsini şərtləndirir. Mövzu həm də sintaktik konstruksiyaların seçimini müəyyənləşdirir” [1, s.72]. Belə sintaktik konstruksiyalardan ən əlverişlisi atalar sözləri sayıla bilər. Atalar sözləri tək-cəzləri obrazlı olmayıb, həm də əhatəsində iştirak etdiyi söz və cümlələrə bir bədiiilik verir, onların mənaca inteqrasiyasını təmin edir.

Atalar sözlərini frazeologiyaya daxil edən dilçilər atalar sözlərində olan sözlərin məcazi mənada ifadəsinə əsaslanaraq bu nəticəyə gəlirlər. Onların fikrincə, *kəlləni yerə atmaq, əli boş çıxmaq, əl gəzdirmək, ağzını təmiz saxlamaq, ürəyindən xəbər vermək, gözündən pərdə asmaq, burnunun ucunda danışmaq, bir qulağından alıb o biri qulağına vermək, gəmiləri dəryada batmaq* və s. idiomların tərkibində işlənmiş sözlər öz lüğəvi mənalarından uzaqlaşdıqları kimi,

Arpa yemiş at mənzil kəsər. Quyuya su tökməklə sulu olmaz. Cücəni payızda sayarlar və s. atalar sözlərinin tərkibindəki sözlər də məcazi mənada işlənir.

Doğrudur, idiomlarda olduğu kimi, bir çox atalar sözlərində də metaforik xüsusiyyətlər vardır. Lakin, əvvəla, məcaziləşmə heç də bütün atalar sözlərinə aid edilmir və belə də bu xüsusiyyət ümumilikdə bütün atalar sözlərini əhatə etmir. İkincisi isə idiomlarda olan məcaziləşmə ilə atalar sözlərində olan məcaziləşməni eyniləşdirmək olmaz. Belə ki, idiomun tərkibində işlənmiş ayrı-ayrı sözlər məcazi mənada ifadə etdiyi halda, atalar sözlərində işlənmiş ayrı-ayrı sözlər deyil, bütövlükdə atalar sözü məcazi mənada işlədilir. Bu və ya digər atalar sözünün tərkibində işlənən sözlərin hamısı birlikdə ilkin leksik mənasından uzaqlaşaraq, bu və ya başqa ümumi – etik-fəlsəfi mənada kəsb edir.

Nəticə. Atalar sözlərinin böyük əksəriyyəti hər bir xalqın ən qədim və nəfis mətnli yazılı abidələrində qeydə alınmışdır. Xalqların yazılı irsi özünün qədimliyi ilə fərqlənməsə də qədim yazılı mənbələri məlum olmayan xalqların da dillərində kifayət qədər atalar sözləri yaradılmış və müasir dövrə gəlib çatmışdır. Bu, ona işarə edir ki, zəngin atalar sözləri olan xalqların da vaxtilə qədim kitabları mövcud olmuş, sonrakı tarixi şəraitlərdə bu mənbələr məhv olub, sıradan çıxsada onların mətnindən yayılmış hikmətli ifadələr şifahi dildə yaşamaqda davam etmişdir.

Diqqətlə seçilmiş atalar sözlərindən ingilis dilinin tədrisi zamanı istifadə etmək olar. Məzmunu mədəni inkişafa və maarifləndirməyə aid olan atalar sözləri və deyimlər faydalı motivasiya vasitəsi olmaq potensialına malikdir.

Atalar sözləri və məsələlərin kontekst vasitəsilə çatdırılması tələbələrə güclü motivasiya verir.

Atalar sözlərini öyrənmək dil öyrənənlərə öz mədəniyyətlərilə müqayisədə digər mədəniyyətlərin oxşar və fərqli cəhətlərini anlamağa kömək edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Arewa E., Dundes A. (1996), Proverbs and the ethnography of speaking folklore. *American Anthropologist*, Vol.66, No.6, 70-85.
2. Arora S. (1984), *The Perception of Proverbiality*. Moscow: New Press, 146.
3. Bayramov H.A. (1978), *Azərbaycan Dili Frazеologiyasının Əsasları*. Bakı: Maarif, 130.
4. Hüseynov B.Q. (1967), İngilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcümənin leksik və frazeoloji məsələləri. *Filologiya elmləri namizədi dissertasiyası*. Bakı, 143.
5. Karomatova K., Karomatov H. (2000), *Proverbs*. Tashkent: Labour Publishing House, 230.
6. Richards J.C. (2006), *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Sowden C. (2007), Culture and the good teacher in the English language classroom. In *ELT Journal*, Vol.61, No.4, 304-310.

8. Vəliyeva N. (2004), Frazoloji birləşmələrin müqayisəli linqvistik təhlili (İngilis, Azərbaycan və rus dillərinin materialları əsasında). Filologiya elmlər doktoru üzrə dissertasiya, Bakı, 301.
9. Vəliyeva N. (2006), Azərbaycanca-İngiliscə-rusca Frazoloji Lüğət. Bakı, 460.
10. Vəliyeva N. (2008), Müxtəlif sistemli Dillərdə Fəli Birləşmələrin Tipoloji Təhlili. Bakı: Avropa, 862.